

A vojvodinai földmunkásmozgalom története

(Második közlemény)

A munkáskeresőket Magyarországon először az újonnan alakult gyárakban alkalmazott külföldi munkások terjesztették. Működésükre rövid időn belül felfigyeltek. A Tiszavidéki Ujság erről 1869-ben így ír: „A munkáskérdés, mely külföldön világkérdéssé nőtte ki magát, hazánkban, bár még korántsem vált lényegessé, mégis célszerűnek látjuk ez ügyben nézeteinket pro és kontra közölni, annál is inkább, mert gyáraink jobbadán külföldi munkásoktól hemzsegnek; akik ma-holnap azon igényekkel lépnek fel, amelyeket honmaradt társaik élveznek.“ 1870-ben már a bánságban is megjelennek a munkásagitáció jelei. *Most*, a hirhedt anarchoszindikalista munkásvezér erősen ágál a németnyelvű munkásság között. (Általános Munkás Ujság). Ennek utóhatásaként Versecen 1875-ben 200 cipómunkás jön össze (Munkás Heti Krónika). Mint a múlt század minden kezdő szervezkedése, úgy ez is erősen anarchista színezetű és csak évek múltán válik valóban komoly mozgalommá.

Ezt az első megmozdulást követő fejlődés Vojvodinában megteremtette a földmunkásmozgalom előfeltételeit.

A tulajdonképeni földmunkásmozgalom Magyarországon 1889-ben kezdődött. Az addig elszórtan, elszigetelten jelentkező megmozdulások arra bírták a munkásság akkori politikai pártját, hogy az első kongresszusán napirendjére tűzze és alapos vizsgálat tárgyává tegye a mezőgazdasági munkások helyzetét. Az anarchista áramlatok leküzdése, azaz *Most* és társainak kiszorítása a mozgalomból (Népszava, 1885, 4. szám), a német munkásság szervezkedési tilalmának megszűnése lehetővé tette a szociáldemokrata munkáspárt alakuló kongresszusának összehívását 1890 december 7—8-án. Az uralkodó réteg mintha belenyugodott volna az ipari munkásság körében egyre szélesebb tömegeket felölelő szocialista eszmék terjedésébe, de a földmunkásság megszervezésére irányuló kongresszusi határozat újból erős reakciót váltott ki.

Magyarország, mint agrárállam, erős konkurrenciára talált a piacokon terjeszkedő tengerentúli államok gabonájában. Ezeknek az államoknak fejlett technikájával szemben földbirtokosaink az itt található olesó munkaerőt akarták hasznuk megőrzésére felhasználni.

A földmunkásokat a kongresszuson két kiküldött képviselte. Az egyik Orosházáról, a másik Dömsödről. Ez a kongresszus adott Magyarországon először nyilvános kifejezést annak a társadalmi követelménynek, hogy a termőföld közös birtokká vál-

tozzék. Ugyanitt emelték fel szavukat a bánáti földművelők nyomorúságos aratási viszonyaik miatt. 30 év alatt 30 mérőről 5—10 mérőre csökkent aratási kerestetük.

A földmunkásmozgalom első, nagyobb megnyilvánulása az 1891-ik évre esik. A gazdasági viszonyok mind rosszabbakká váltak. A gazdák eladósodása nagy méreteket öltött. 1883-tól 1893-ig a jelzálogkölcsonök összege 217 millióról 639 millióra emelkedett. Veszteségük helyreépítését, egyedül a munkabérek csökkentésében keresték. Vojvodinában a napszám aratáskor 60—80 krajcár között váltakozott. Régebben az aratás idején 80 forintot is megkeresett egy földmunkás, most — ha egyáltalán talált munkát — mindössze 30—40 forintot keresett. A vojvodinai gazdák akkor is akárcsak ma, más, terméketlen vidékekről hozott, kisebb igényű földmunkásokat alkalmaztak, tótokat, akiknek 20—30 krajcárt fizettek napszámba. Mindez persze nagy elkeseredést váltott ki a munkásságból. Az elkeseredés fokozásához járult még a robot és az uzsora. Ha a munkás valamilyen munkára akart elszegődni, hol két pár csirkét, hol 10—20 tojást kellett adnia. Így az aratásnál, habár a munkát tizennégy-tizenötödén vállalta, még 3—4 forintot és 8—30 napi robotot kellett szolgáltatnia. A bajok fokozásához a hatóságok is nagy mértékben hozzájárultak. Elvé vált, hogy a nincstelen parasztnak soha sincs igaza. A földmunkás nem is nagyon fordult a hatóságokhoz jogvédelemért. Tudta, hogy a rövidebbet úgylis ő húzza. Mindenfelé nyúzták a munkást. Aki nem mert panaszkodni, azt becsapták.

Ezekhez a nyomorúságos munkaviszonyokhoz, mintegy betetőzésül, járult még a folyamszabályozási munkálatok megszűnése.

A folyamszabályozás 1846-ban kezdődött. 1872-ben már 1200 km hosszú töltés húzódott a Tisza mentén. Ez alatt az idő alatt 122 kanyar-átvágás történt 129 km hosszúságban. A Temes-Begavölgy vízmunkálatainál 554 ezer hold földet nyertek. Hatalmas munkák voltak ezek, rengeteg munkást foglalkoztattak. 1891-ben befejezték a szabályozást. A foglalkoztatott munkások kenyér nélkül maradtak. A sokezer munkás már nem tudott a rendes mezőgazdasági munkáknál elhelyezkedni. Ahelyett, hogy a szabályozás által felszabadított földeket azok között osztották volna szét, akik ezt a földet munkájukkal termővé tették, egyszerűen elbocsájtották őket. A szigorú tél is mintha a munkásság ellen esküdött volna. A felszaporodott munkanélküli tömeg fogsikorogva koplalta át a kemény hideget.

Még a tél folyamán nagyarányú mozgalom indult meg a földmunkások közt és egymás után alakultak a munkás-önképzőkörök. A munkáskörök hatása tavasszal már érezhetővé vált. A földmunkások jobban összetartottak, bátrabban léptek fel a gazdákkal szemben és bérkövetelésekkel állottak elő. A gazdák megijedtek. A katonaság védelmét és külföldi munkások (románok) toborzását kérték. A katonai segítséget meg is kapták, aminek az eredménye azután az ország különböző helyein több száz halott és 4.500 sebesült lett.

1891—1907-ig a nagybirtok térhódítása és a mezőgazdasági gépek alkalmazása sok munkást tett munknélkülivé. Az alföldi munkásságra kivételes állapot uralma szakadt. Egyesületeiket a hatóság tönkretette és minden szabad mozgást megakadályozott. A viszonyok rosszabbodásához még az 1892-i rossz termés is hozzájárult. A felvidéken az éhínség miatt az emberek akármilyen ölesón is elszegődtek. Ezeket az éhezőket vitték le az alföldre a mozgalom ellensúlyozására. Nem csoda azután, ha az elkeseredés újabb vérengzésnek és elnyomatásnak ad tápot. Az 1893-ban megtartott pártgyűléseken az Alföld több városa képviseltette magát, így többek között Subotica (Szabadka) is.

Suboticán a mozgalom még 1890-ben kezdődött. Ez a mozgalom azonban nyíltan dolgozni nem mert és csak egyeseknél megtartott összejövetelekből állott. De még ez is megtette hatását, mert a munkabérek emelkedtek. A kongresszus előtt ugyanilyen helyzet volt Nagybecskerekén (Petrovgrad) csakhogy itt az üldötetés sokkal nagyobb volt még, mint Suboticán.

Egészen új irányt nyer a földmunkásmozgalom 1896-ban. A gazdasági célok lassanként kibontakoznak. Néhol ugyan sikerül a hatóságoknak még csirájában elfojtani a megmozdulásokat, de a legtöbb helyen még a legnagyobb büntetéseket is elviselik. A szociáldemokrata párt „Magyarország jogtalan népéhez“ c. röpiratának terjesztése miatt Nagybecskerekén 13 földmunkást elítélnek.

1896-ban már szervezkedés indul meg Óbecsén (Stari Bečej) és Szent Tamáson (Srbobran). Az első földmunkáskongresszus eszméjét az 1896 május 24—25-i pártgyűlésen vetik fel. Ezen a gyűlésen 46 helyről 80 kiküldött jelent meg. A kongresszus határozati javaslatot fogadott el, mely szerint a szociáldemokrata párt fő feladata megszervezni a magyarországi földmunkásokat. A kongresszusról visszatérő küldötteket óriási tömegek várják mindenhol. A hatóság, hogy ennek a szép és jelentőségteljes eseménynek értékét valamiképen csökkentse, összeesküvés után kutat és sorozatos letartóztatásokat eszközöl Szent Tamáson, Padén és más helyeken. Ennek ellenére a munkáskörök alakulásai újból megkezdődnek. Így 1896 augusztus havában Szerb Keresztúron (Srpski Krstur és Ó-Kanizsán (Stara Kanjizsa) alakulnak önképzőkörök. Azonban ugyanebben az évben be is tiltanak egy párat és pedig Csókán és Török Kanizsán (Novi Knjezevac).

Még mindig nagy a munkanélküliség. (Bánátban 2000 munkanélküli volt, ami abban az időben nagy szám). A robot terhe is növekedett és az év végén már visszatartóztatatlanul megindul a szervezkedés. Még augusztusban megjelenik a földmunkásság első lapja, a „Földművelő“.

Ezt a lapot a *Várkonyi*-féle irányzat adja ki, mely a szociáldemokrata párttól elszakadt. Ők tartanak Ó-Becsén december 26-27-én földmunkásértekezletet. (Először Szuboticát szemelték ki). Az értekezleten 28 községből 65 kiküldött jelent meg. Itt mondták ki a szoc. dem. párttól való alszakadást és bojkottot a Budapesten megtartandó földmunkás-kongresszusra, ugyanakkor pe-

dig ők Cegléden akarják megtartani gyűlésüket 1897 február 14—15-n.

A mozgalom rohamosan erősödik. Hetenként 10—15 község jelenti be csatlakozását. Különösen erős visszhangra talál Bácskában, ahol, mint pl. Morovicán már a községi választásokon is győztek.

A szoc. dem. földmunkáskongresszust 1897 januárjában tartották meg. Erre az összejeövetelre 47 község 72 megbizottját küldte el. A kiküldöttek beszámolnak a munkaviszonyok romlásáról és a bérek csökkenéséről. Kimondják a Várkonyi-mozgalom és a „Földművelő“ című lap bojkottját. Ellensúlyozásul kiadják a „Földművelők szaklapját“.

Várkonyiék Cegléden megtartott kongresszusán 53 községből 105 kiküldött jelent meg. A jelentések itt is csupa panasszal vannak tele és követelik a nagybirtokok felosztását. (Azóta hívták a Várkonyi-mozgalmat földosztó mozgalomnak.) Az összejevetel kimondja, hogy mozgalmát független szociáldemokrata név alatt fogja irányítani. Határozatában követeli a 8 órai munkaidő bevezetését, a kincstári birtokoknak méltányos feltételek mellett való bérbeadását, a nők egyenlő díjazását a férfiakkal és a gyermekmunka eltörlését. Ebben az időben a nők is megmozdulnak és csoportokat alakítanak Ó-Becsén 129 taggal és Oroszlámoson.

Ugyanez év április 25-ére hirdet kongresszust a szerbek részére Várkonyi Szent Tamáson. A megtartott összejevetelen egy szerbnyelvű lap kiadását határozzák el. A lap meg is indul augusztus 13-án Verbászon, „Radenici“ címmel Radujkov Mita szerkesztése alatt. A lap szellemi támogatásában a földmunkások maguk is élénk tevékenységet fejtenek ki. Beküldik földesuraik visszaéléseiről, a hatóságok üldözéséről szóló jelentéseiket, stb. Innen tudjuk meg többek között, hogy Bácsföldvárott (Bačko Gradiste) 21 napi aratásért 30 napi robotot szolgáltattak.

A független szociáldemokraták 1897 június 6-ára hívják össze a pártkongresszusukat, melyet Zentán akarnak megtartani. Ez azonban nem sikerül nekik az ottani földmunkás-zavargások miatt. A zentaiak meg akarják akadályozni, hogy a Nemes Besenyőről jött szervezetlen munkások dolgozzanak. Ennek a zavargásnak több sebesültje és egy halálos áldozata is van. (A csendőrök szúrták agyon.) A kongresszus székhelyét áttették Adára, ahol azonban hasonló okokból betiltották.

Ebben az időben a földesurak mind sűrűbben veszik igénybe a csendőrség segítségét, hogy a földmunkásság mozgalmait elnyomják. Így pl. Eleméren (Bánát) báró Dániel Ernő intézője megtiltja a munkásoknak, hogy birtokán keresztül járjanak. Ugyanakkor az uradalom cséplőgépjét a község földjén akarják áthúztatni. Ezt meg a munkások nem akarták engedni. Az eredmény két halott és három sebesült, negyven embert pedig letartóztattak ebben az ügyben. A munkásélet nagyon olcsó portéka volt. Bács-Madarason, Földváron ok nélkül fogdosták össze az embereket. Ez a csendőrruralom kihat a munkaviszonyokra is. A mélykúti földmunkások minden ingó és ingatlan vagyonukkal

felelnek az aratási szerződések betartásáért.

Azonban a hatósági üldözések és elnyomások ellenére is mind nagyobb tért hódít a szervezkedés. A zavargások elültével egymás után alakulnak földmunkáscsoportok Szuboticán, Noviszádon, Petrovgrádon, Velika Kikindán, Vrsacon, Szomborban, Apatinban, Adán, Sztára Moravicán, Sztári Becsejen, Szrbobránban és Rumán.

A 97-es nyár nagy meglepetésben részesítette a gazdákat. A földmunkásság már tavasszal erősen mozgolódott. A télen lekötött aratási szerződések még jó termés esetére sem jelentettek volna keresetet. Nyár felé az időjárás esőre fordult, a búza megdőlt, rozsdás lett, majd a hirtelen jött forróság következtében megszorult. Úgy látszott, sok helyen nem is lesz aratás. A gazdák gyűléseket tartottak, támogatást kértek a hatóságtól a földmunkásság előrelátható mozgalmával szemben. A belügyminisztérium a „dolgozni akarók védelmére“ megszaporította a csendőrség létszámát, sőt, egyes vidékekre még katonaságot is küldött, mozgósították a kincstári erdőmunkásokat, az igazságügyminiszter felajánlotta a rabokat, a kereskedelemügyi minisztérium különvonatokat rendelt a sztrájk török szállítására. A birtokosok azonban még ezeket az intézkedéseket is kevésnek találták és folyton katonaságot követeltek. Így készültek az aratásra. A munkásság elkeseredését mindez a végső kig fokozta.

Hatalmas arányokban bontakozott ki az aratási sztrájk. Akárhogy is elkészültek erre, nem voltak képesek ellentállni a gazdák. A munkásság mindent latbavetve verekedett jogaiért. Csongrád-megyében és Bácskában volt legélesebb a harc. Bácskában az összes aratók sztrájkoltak. Az összetartás és a kitűnő harci kedv meg is hozta a maga gyümölcsét. A munkások majdnem minden helyen fényes győzelmet arattak. A régi szerződésekben szereplő robotot eltörölték, az aratási rész tizenharmadról egyhetedre emelkedett. A jelentésekből megtudjuk, hogy Török Becsén (Novi Bečej) öt uradalomban 569 ember sztrájkolt. Az eredmény: a robot teljes eltörlése, a kormenciónál húsz kg liszt és egy forint készpénz javítás. Bácsmadarason pont kétszer annyit kerestek a második szerződés értelmében, mint az első szerint. Topolán 5—6 mázsa búzával kaptak többet. De nemcsak az aratók keresete változott meg, hanem más munkásoké is. Az egységes fellépés bérmozgalomba rántotta a gazdasági cselédeket is. Ezek sok helyen 20—30 forint javítást vívtak ki. Bánátban a mozgalom sokkal gvingébb volt, mint Bácskában.

A bérharc persze nem folyt le símán. A földbirtokosok mindenütt igénybevették a hatóság segítségét. És ez a segítség készségesen állott rendelkezésükre. A mozgalom résztvevői közül sokat elfogtak, lezárták és kíméletlenül megkínózták őket. Mindenfelé házkutatásokat tartottak. A kormány pedig az elszenvedett veszteségekért bőségesen kárpótolta a birtokosokat. 413 ezer forint állami adót töröltek el, vetőmagot osztottak és a munkásságot oly mértékben üldözték, mint még soha.

1906 januárjában alakult meg a Földmunkás Szakszervezeti Szövetség. Az alakuló gyűlésen 61 község 87 küldöttel képviseltette magát. A Szövetség hatalmas léptekkel haladt előre. Február 15-ig 100 csoport alakult és ez a szám 1907 december 31-ig 597-re rugott. A Szövetség taglétszáma 1907 júniusáig 72.562, de ez az állandó üldözések következtében a felére apadt.

A munkások elleni hajsza az 1906-os aratási sztrájk folyamán indult meg. Egy év leforgása alatt ötezer embert zártak be. Ebből a jelentések szerint Bánátban 364, Bácskában 53 embert tartóztattak le. Legnagyobb volt a reakció Bánátban, ahol 192 embert összesen 2.225 napra és 8.289 korona pénzbírságra ítéltek. Bácskában 692 napot és 510 koronát róttak ki büntetésként. Ezenkívül Bánátban 18 csoportot feloszlattak. A reakció dühére jellemző, hogy egy időben a földmunkásoknak megtiltották lakásuk elhagyását. A szolgabírák lelkiismeretesen végezték feladatukat. A dolovói szolgabíró 23 népgyűlést tiltott be nevetséges indoklással. De betiltottak népgyűléseket másutt is. Bánátban 69-et, Bácskában 51-et.

Az 1906-os évben már kora tavasszal megkezdődtek a bérmozgalmak. A földmunkásság történetében ez a mozgalom volt eddig a legnagyobb. A megmozdulások főrugója az élelmiszerek árainak hirtelen emelkedése volt. A hús ára 30—60%, a bab, lencse, borsó 30—45%-al emelkedett. A földbirtokosok előre sejtették, hogy a kiéhezett munkások nagy harcokba kezdenek és a polgári sajtón keresztül még a tél folyamán erős kampányt indítottak ellenük. De számításukba hiba csúszott. A mozgalom már márciusban megindult. Az egyes községek szervezőbizottságai munkarendeket dolgoztak ki a napszamosok és cselédek részére, akik különösen a bánáti nagybirtokokon értek el szép eredményeket. A hatóságok durvasággal igyekeztek ellensúlyozni a mozgalmat. Minden eszközt felhasználtak arra, hogy a nyári munkálatokat nagyobb szabású bérmozgalmak ne zavarják meg. És mire az aratás ideje elkövetkezett, az egész ország ostromállapotban volt. De hiába hoztak a birtokosok aratógépeket, a sztrájkot nem törhették meg. Bánátban egész járások léptek sztrájkba és habár 5000 embert letartóztattak, a mozgalom mégis győzelemmel végződött. A bérek a csoportok erői szerint alakultak. Ahol nem volt szervezet, 1 korona 20 fillér, a legjobb szervezeteknél azonban 3—8 korona volt a napszám.

Az 1907-es év békésebben folyt le, mint az előző. Az üldözések megtették hatásukat. Kisebb bérharcokat vezettek ugyan, de kevesebb eredménnyel. A független szoc. dem. mozgalom megszűnt és tagjai beolvadtak a szoc. dem. szövetségbe. Ebben az évben már kerületi konferenciákat tartottak (Vel. Beeskereken, Szuboticán és Vel. Kikindán), ami a szervezet összetételének fejlődésére mutat. Szuboticának ekkor négy alcsoportja volt: Sebesics, Tavankút, Nagyfény és Tompa. A taglétszám 1500. A földmunkásság szervezetségére mutat Bácskában a megyei kongresszus megtartása. Ezen a kongresszuson 100 kiküldött jelent meg.

Ujabb megmozdulás csak 1910-ben észlelhető. Az eredmény:

munkabérek javulása. Hogy Vojvodinában volt a legfejlettebb földmunkásmozgalom, azt bizonyítja az a tény is, hogy a földmunkásság legnagyobb kongresszusát Morovicán tartották meg. Ez volt a vojvodinai földmunkásságnak az utolsó kongresszusa Magyarországon. A háború alatt a mozgalmat nők képviselték. Szubotica négy al csoportjának 4—500 nőtagja volt. A világégés magával ragadta a földmunkás szövetség tagjait is, komolyabb megmozdulások nem történhettek.

Szakács Gábor

Hej, siralmas idő!

(A „Kuruc-nóták”-ból)

**Hej, siralmas idő,
Hej, keserves óra!
Trencsényi mezőnek
Vérrel borítja!**

**A kuruc dolmányból
Hitvány plundra készül,
„Gottl”-csáscsogás lesz
Vitézek nyelvébül.**

**Ez isten-csapása
Kellott a magyarnak:
Felcsap a félország
Németnek, labancnak.**

**Hej, édes magyarom
De nagyot fordultál:
Annak szolgálsz ezlán,
Kinek parancsoltál.**

**Megátkozod te még
E keserves órát:
Férges szabadságod
Sütét koporsóját!**

ENDRÓDI SÁNDOR

A mi kőházunk

Évekig egy szőlő-kerti deszkaházban laktunk és egy este sem szikrázhattak anélkül a csillagok, hogy édesanyám, lefekvés után a sötétben, ne dicsérje fel áradozón egy saját ház ezerféle előnyeit. Többek között: nem kell házbért fizetni. Majorságot lehet tartani . . . Malackát nevelhetnénk . . . Mindezek a kilátások nem hatottak rám s makacsul ellene voltam a saját háznak, mert édesanyám a vasárnapi mozi árából és a szakszervezeti tagdíjamból akart telket venni és felépíteni rá a házat.

Lehetetlent kívánt tőlem. Nekem a mozi és a szakszervezet olyan volt, mint a Miatyánkban a mindennapi kenyér. Elengedhetetlen. Betege voltam, ha egy vasárnap elmaradt a mozi. Viszont, ha meg végig izgultam a detektívdrámákat, akkor azért éreztem magam szerencsétlennek, amiért nem vagyok olyan, mint a hős a filmen, aki megmenti a milliomos kisasszonyt a süllyedő hajóról.

Nem is tudom, hova juttatott volna ez a beteges ábrándozás, ha a szakszervezetben az elnök nem beszélt volna lelkünkre min-